
Recenzovaný článek

Diplomatická podpora obchodu so zbraňami: agenda vojenskej diplomacie a vojenských diplomatov?

Diplomatic Support of Arms Trade: An Agenda of Military Diplomacy and Military Diplomats?

Erik Pajtinka

Abstrakt: Článok analyzuje opodstatnenosť začlenenia manažovania obchodu so zbraňami a vojenským materiálom do rámca vojenskej diplomacie, ktorá je definovaná ako súbor diplomatických aktivít, vykonávaných predstaviteľmi rezortu obrany, ktoré sú zamerané primárne na realizáciu vojensko-bezpečnostných záujmov štátu. Výsledkom tejto analýzy je konštatovanie, že manažovanie obchodu so zbraňami patrí do rámca vojenskej diplomacie, pretože štát pri realizácii tohto typu diplomatických aktivít sleduje spravidla najmä vojensko-bezpečnostné záujmy. Štúdia taktiež skúma relevantnosť angažovania sa vojenských diplomatov, ako osobitnej kategórie diplomatických zástupcov štátu, v oblasti manažovania obchodu so zbraňami a vojenským materiálom.

Abstract: The article deals with the justification for the incorporation of the management of the arms trade and trade in military material into military diplomacy. This is defined as a set of diplomatic activities executed by the representatives of a defence department, primarily focused on implementing the military and security interests of the state. The analysis results in the statement that arms trade management is applicable to the scope of military diplomacy, especially as military and security interests are typically pursued by the state in this type of diplomatic activity. The study also uncovers the relevance of the engagement of military diplomats as a special category of diplomatic representatives of the state in the field of the management of the arms trade and trade in military material.

Klíčové slová: Vojenská diplomacia; vojenský diplomati; obchod so zbraňami.

Keywords: Military Diplomacy; Military Diplomats; Arms Trade.

ÚVOD

Vojenská diplomacia, definovaná ako súbor aktivít vykonávaných predovšetkým predstaviteľmi rezortu obrany, ale aj ďalších štátnych inštitúcií, ktoré sú zamerané na realizáciu zahraničnopolitických záujmov štátu v oblasti bezpečnostnej a obrannej politiky, a ktorých pôsobenie je založené na využívaní rokovaní a iných diplomatických nástrojov, je v súčasnosti jednou z neodmysliteľných zložiek diplomacie väčšiny štátov. Napriek tomu sa dnes vojenskej diplomacii a činnosti vojenských diplomatov v tejto oblasti diplomacie venuje v rámci teórie medzinárodných vzťahov relatívne málo priestoru, v porovnaní napr. s ekonomickou či kultúrnou diplomaciou. Jedným z hlavných dôvodov tohto stavu je nepochybne aj skutočnosť, že primárnou oblasťou záujmu vojenskej diplomacie sú často „citlivé“ otázky vojenskej bezpečnosti a obrany štátu, ktoré v mnohých prípadoch podliehajú utajeniu, alebo majú prinajmenšom neverejný charakter. S tým zvyčajne priamo súvisí aj istá „opatrnosť“ štátnych orgánov – a treba povedať, že v určitých prípadoch opodstatnená – pri zverejňovaní informácií týkajúcich sa vojenskej diplomacie. Dôsledkom toho je potom často nedostatok zdrojov dostupných akademikom pre účely výskumu vojenskej diplomacie, čo sa následne odzrkadľuje aj na relatívne obmedzenom počte odborných publikačných výstupov venovaných tejto problematike.

V tomto článku bude predmetom skúmania špecifická oblasť aktivít vojenských diplomatov tvoriaca osobitnú súčasť vojenskej diplomacie, a to manažovanie obchodu so zbraňami a vojenským materiálom. Cieľom článku bude pritom jednak *analyzovať opodstatnenosť začlenenia diplomatických aktivít, súvisiacich s manažovaním obchodu so zbraňami, do rámca vojenskej diplomacie*, a zároveň tiež *preskúmať relevantnosť angažovania sa vojenských diplomatov v tejto oblasti diplomatických aktivít*. V tejto súvislosti sa pokúsime odpovedať na dve základné otázky, a to: 1) či a prečo je manažovanie obchodu so zbraňami potrebné považovať primárne za súčasť vojenskej (a nie napr. ekonomickej) diplomacie, a 2) či a prečo by sa v tejto oblasti diplomatických aktivít mali angažovať primárne vojenski diplomati (a nie napr. ekonomickí diplomati či „diplomati – generalisti“¹).

Zodpovedanie vyššie uvedených otázok má význam ako z hľadiska (diplomatickej a vojenskej) teórie, tak aj praxe. Konkrétne odpoveď na prvú otázku, či možno manažovanie obchodu so zbraňami považovať za súčasť vojenskej diplomacie, je dôležitá napr. pre teoretické vymedzenie samotného konceptu vojenskej diplomacie v rámci teórie medzinárodných vzťahov. Odpoveď na druhú otázku, či by malo byť manažovanie obchodu so zbraňami zverené primárne vojenským diplomatom, resp. či by túto agendu mohli rovnako dobre vykonávať aj iní diplomati, môže byť zasa dôležitá v diplomatickej praxi, a to napr. pri rozhodovaní o zrušení alebo zriadení postov vojenských diplomatov v konkrétnych cudzích štátoch v súvislosti s optimalizáciou siete diplomatických zastúpení štátu v zahraničí.

¹ Pod pojmom „diplomat – generalista“ sa v tomto kontexte rozumie diplomat, ktorý nie je špecializovaný na žiadnu osobitnú tematickú oblasť diplomatickej činnosti alebo vykonáva diplomatické aktivity v rámci všeobecnej politickej agendy. V diplomatickej praxi sa označenie diplomat – generalista pomerne často používa ako protikladný výraz k pojmu diplomat – špecialista, ktorý označuje diplomata, špecializujúceho sa na konkrétnu tematickú oblasť diplomatickej činnosti. Ako diplomati – špecialisti sú v tomto kontexte označovaní napr. ekonomickí pridelenci, kultúrni pridelenci či vojenski diplomati.

Pri vypracovávaní tohoto textu sme potrebné poznatky čerpali najmä z odborných prác venovaných skúmanej problematike vojenskej diplomacie a/alebo obchodu so zbraňami, ktoré boli publikované v recenzovaných odborných časopisoch alebo zborníkoch, príp. vo forme monografických diel. Vzhľadom na to, že odborné práce venované priamo skúmanej téme vojenskej diplomacie a/alebo obchodu so zbraňami boli dostupné len v obmedzenom počte, viaceré informácie sme získavali tiež zo všeobecnejšie zameraných odborných prác o diplomacii, v rámci ktorých boli skúmanej problematike venované vybrané kapitoly príp. ich časti. Pri výbere prameňov sme sa taktiež snažili o určitú geografickú diverzitu autorov, čo sa čiastočne aj podarilo (v štúdii sú použité práce napr. amerických, britských či čínskych autorov), no treba povedať, že limitujúcim faktorom bol v tomto smere relatívne obmedzený okruh dostupných zdrojov. Okrem odborných prác sme ako ďalší zdroj poznatkov v štúdii využili aj výsledky vlastného empirického výskumu, zrealizovaného vo forme dotazníkového prieskumu medzi vojenskými diplomatmi. Tento dotazníkový prieskum (ďalej len „Prieskum“) bol zrealizovaný formou štruktúrovaných dotazníkov v dňoch 10.–24. 2. 2015 a zúčastnilo sa na ňom spolu osem vojenských diplomatov zo siedmich štátov – Cypru, Českej republiky, Francúzska, Kanady, Litvy, Rakúska a Švédska.²

Pri spracovaní poznatkov z odborných prameňov sme pri tvorbe článku využili najmä metódu analýzy a syntézy, a čiastočne aj kvantitatívnu metódu, ktorú sme aplikovali pri vyhodnocovaní údajov z Prieskumu.

1. DEFINÍCIA VOJENSKEJ DIPLOMACIE

Skôr, než pristúpime k skúmaniu otázky začlenenia manažovania obchodu so zbraňami do rámca vojenskej diplomacie, je nevyhnutné najsamprv aspoň v stručnosti charakterizovať samotný pojem vojenská diplomacia. Ten je totiž v súčasných odborných prameňoch, ale aj v diplomatickej praxi chápaný nejednotne, a používa sa vo viacerých odlišných významoch. Jedným z dôvodov tejto nejednotnej interpretácie pojmu vojenská diplomacia je pritom aj viacznačnosť samotného pojmu diplomacia, ktorý má v rámci teórie medzinárodných vzťahov niekoľko základných ustálených významov. V prvom, primárnom a najrozšírenejšom význame, sa pod diplomaciou rozumie *(a) súbor aktivít štátnych orgánov, ktoré sú zamerané na presadzovanie zahranično-politických záujmov daného štátu, a ktorých pôsobenie je založené na využívaní rokovania alebo iných nenásilných metód*³. V ďalších významoch môže diplomacia označovať tiež *(b) súbor všetkých činností štátu, realizovaných (bez použitia sily, ale aj s použitím sily) vo vzťahu k zahraničiu,*

² V rámci Prieskumu boli oslovení aj vojenský diplomati z Číny, Nemecka, Ruska a USA, no svoje odpovede v stanovenom termíne nezaslali. Rovnako boli oslovení aj vojenský diplomati SR, no ich účasť na Prieskume zakázalo slovenské Vojenské spravodajstvo z dôvodu bližšie nešpecifikovaných bezpečnostných obáv.

³ V tomto význame definuje diplomáciu napr. G. R. Berridge, ktorý ju vymedzuje ako „aktivitu, ktorej hlavným účelom je realizovať zahraničnú politiku štátu bez použitia sily, propagandy alebo práva“ (Pozri: BERRIDGE, G. R. Diplomacy. Theory and Practice. Forth Edition. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010, s. 1.)

teda celkový výkon zahraničnej politiky štátu bez ohľadu na používané prostriedky,⁴ (c) *diplomatickú službu štátu*, teda súbor všetkých diplomatov určitého štátu, alebo tiež (d) *diplomatickú vedu*⁵, teda osobitnú disciplínu medzinárodných vzťahov, resp. politických vied, ktorá skúma diplomáciu (v prvom význame)⁶. V našej štúdii budeme vojenskú diplomáciu chápať vychádzajúc z prvého (primárneho) významu pojmu diplomacia.

Samotný pojem vojenská diplomacia sa v odborných prameňoch používa v prinajmenšom štyroch základných významoch.

V najširšom význame býva pojem vojenská diplomacia chápaný ako *súbor všetkých nenásilných zahraničnopolitických činností a/alebo programov štátu, ktorých realizácia má význam z hľadiska zabezpečenia jeho vonkajšej bezpečnosti*⁷. Takéto chápanie vojenskej diplomacie je však málo konkrétne, pretože „význam z hľadiska vonkajšej bezpečnosti štátu“ môže mať v skutočnosti veľké množstvo rozličných nenásilných zahraničných aktivít štátu. V tejto súvislosti, napr. sprostredkovanie medzinárodných kultúrnych výmen, realizované diplomatmi s cieľom podpory priateľských vzťahov medzi štátmi, nepochybne tiež určitým spôsobom prispieva k posilneniu bezpečnosti daného štátu, a to tým, že vytvára podmienky na predchádzanie či odstraňovanie konfliktov.

V inom širšom význame sa vojenskou diplomaciou rozumie činnosť vojenských a civilných zložiek rezortu obrany štátu, ktorá je vykonávaná s cieľom presadenia jeho zahraničnopolitických cieľov, a ktorá má nebojový (nenásilný) charakter. V tomto ponímaní definuje vojenskú diplomáciu napríklad americký analytik M. Edmonds, ktorý ju vymedzuje ako „*použitie ozbrojených síl v iných než bojových operáciách (...) za účelom presadenia cieľov štátu v zahraničí*“⁸, alebo tiež napríklad britskí akademiici A. Cottey a A. Forster, ktorí ju charakterizujú ako „kooperatívny (nenásilný) spôsob použitia ozbrojených síl a s nimi súvisiacej infraštruktúry - predovšetkým ministerstva obrany - ako nástroja zahraničnej a bezpečnostnej politiky“⁹ štátu. Takto chápaný pojem vojenskej diplomacie je pre účely teoretického spracovania taktiež pomerne široký, pretože pod neho možno zahrnúť pomerne rôznorodé činnosti a operácie obranných zložiek štátu - od diplomatických rokovaní vojenských predstaviteľov o otázkach vojen-

4 S takýmto chápaním pojmu diplomacia sa možno pomerne často stretnúť najmä u autorov z USA.

5 Existencia diplomatickej vedy býva niekedy spochybňovaná, pričom sa argumentuje tým, že diplomacia je iba „činnosť“ alebo „povolanie“ diplomata. Viacerí iní autori, napr. Z. Veselý, však, naopak, správne zdôrazňujú, že diplomacia je dnes už aj predmetom štúdia a vedeckého výskumu (pozri: VESELÝ, Z. Diplomacie. (Teorie – praxe – dějiny). 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 15), a preto možno oprávnene hovoriť aj o existencii diplomacie ako vedy, resp. diplomatickej vedy.

6 K jednotlivým významom pojmu diplomacia bližšie pozri: PAJINKA, E. Základy teórie a praxe diplomacie. Bratislava: Pamiko, 2015, s. 12-14.

7 S podobným chápaním pojmu vojenská diplomacia sa dnes možno stretnúť napríklad v niektorých čínskych zahraničnopolitických dokumentoch (pozri: MATSUDA, Y. An Essay on China's Military Diplomacy: Examination of Intentions in Foreign Strategy. In *NIDS Security Reports*, 2006, No. 7.).

8 EDMONDS, M. *Beyond the Horizon: Defence, Diplomacy and South Africa's Naval Opportunities*. Johannesburg: South African Institute of International Affairs, Centre for Defence and International Security Studies, 1998, s. 106.

9 COTTEY, A., FORSTER, A. *Reshaping Defence Diplomacy: New Roles for Military Cooperation and Assistance*. New York: Oxford University Press for the International Institute for Strategic Studies, 2004. Adelphi Papers, no. 365, s. 6.

sko-obrannej spolupráce, cez asistenciu pri vedení výcviku ozbrojených síl partnerského štátu až po participáciu vojenských jednotiek na medzinárodných vojenských cvičeniach v spojeneckom štáte.

V užšom zmysle je pojem vojenská diplomacia v odborných prameňoch najčastejšie chápaný ako *súbor nebojových aktivít vojenských a civilných zložiek rezortu obrany, zameraných na realizáciu zahraničnopolitických cieľov, ktoré sú súčasťou celkovej diplomacie štátu*. V tomto význame definuje vojenskú diplomáciu napríklad indický autor K. Muthanna, ktorý ju charakterizuje ako „*používanie ozbrojených síl ako nástroja zahraničnej politiky v rámci [výkonu] diplomacie štátu*“¹⁰, alebo aj slovenský analytik F. Škvrnda, ktorý tento pojem vymedzuje ako „*činnosť ozbrojených síl a ich príslušníkov v oblasti diplomacie*“¹¹. V užšom zmysle teda vojenská diplomacia zahŕňa – na rozdiel od jej predchádzajúceho širšieho vymedzenia – len tie nebojové (nenásilné) aktivity zložiek rezortu obrany, ktoré majú „diplomatickú povahu“, resp. sú súčasťou *diplomacie*, ako špecifického nástroja realizácie zahraničnej politiky, ktorý využíva ako hlavnú metódu rokovania.¹²

Napokon, v inom užšom význame sa pod vojenskou diplomaciou rozumejú *diplomatické aktivity zložiek rezortu obrany, ktoré sledujú záujmy štátu v oblasti bezpečnostnej politiky*. V tomto ponímaní definuje vojenskú diplomáciu napríklad P. Rusiňák, ktorý ju charakterizuje ako „*činnosť vojenských diplomatov (v oblasti diplomacie) zameranú na politicko-bezpečnostné otázky*“¹³.

Pre účely našej práce budeme pojem vojenská diplomacia chápať vychádzajúc z jeho užších významov, a to konkrétne ako diplomatické aktivity, vykonávané predstaviteľmi rezortu obrany, a osobitne najmä vojenskými diplomatmi, ktoré sú zamerané na realizáciu vojensko-bezpečnostných záujmov štátu. Vojenskú diplomáciu teda budeme vnímať ako jednu zo špecifických „tematických“ oblastí diplomacie,¹⁴ ktorá sa orientuje na presadzovanie osobitného okruhu zahraničnopolitických záujmov štátu, a to konkrétne primárne záujmov vojensko-bezpečnostných, resp. záujmov štátu v oblasti bezpečnostnej a obrannej politiky.¹⁵

¹⁰ MUTHANNA, K. Military Diplomacy. In *Journal of Defence Studies*, Vol. 5, 2011, No. 1, s. 2.

¹¹ ŠKVRNDA, F. Medzinárodná bezpečnosť a vojenská diplomacia. In *Hospodárska diplomacia v 21. storočí. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie poriadanej pri príležitosti 70. narodenín prof. JUDr. Ľudovíta Tótha, CSc.* Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm, 2005, s. 137.

¹² Rokovanie ako charakteristickú črtu *diplomacie* zdôrazňujú vo svojich dielach viacerí autori, špecializujúci sa na problematiku diplomacie, ako napr. G. R. Berridge (Pozri: BERRIDGE, G. R. *Teória a prax diplomacie*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2000, s. 15) či H. Nicolson (Pozri: NICOLSON, H. *Diplomatie*. Bern: A. Francke AG Verlag, 1947, s. 13), ktorý definíciu preberá z Oxford English Dictionary.

¹³ RUSIŇÁK, P. Dimenzie diplomacie. In Rusiňák, P. et al. *Diplomacia – úvod do štúdia*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm, 2012, s. 51.

¹⁴ Diplomacie v zmysle súboru aktivít štátnych orgánov, ktoré sú zamerané na presadzovanie zahraničnopolitických záujmov daného štátu, a ktorých pôsobenie je založené na využívaní rokovania alebo iných nenásilných metód (viď vysvetlenie pojmu diplomacia na začiatku tejto časti štúdie).

¹⁵ Popri vojenskej diplomácii možno ako ďalšie špecifické „tematické“ oblasti či dimenzie diplomacie vyčleniť taktiež napr. ekonomickú diplomáciu, ktorá sa zameriava primárne na realizáciu zahranično-ekonomických záujmov, či napr. kultúrnu diplomáciu, ktorá sa orientuje primárne na presadzovanie zahraničných záujmov štátu v oblasti kultúrnej politiky.

2. OBCHOD SO ZBRAŇAMI AKO SÚČASŤ VOJENSKEJ DIPLOMACIE

Viacerí odborníci, špecializujúci sa na problematiku diplomacie, sa vo svojich názoroch v zásade zhodujú v tom, že manažovanie obchodu so zbraňami a vojenským materiálom má dnes svoje stabilné miesto v diplomatickej agende, pričom sa asocjuje najmä s vojenskou diplomaciou a aktivitami vojenských diplomatov. Napríklad jeden z popredných predstaviteľov súčasnej britskej, ale aj európskej diplomatickej vedy, G. R. Berridge, v jednom z jeho najvýznamnejších diel *Diplomacy: theory and practice* uvádza, že medzi súčasné úlohy vojenských diplomatov patrí aj „asistovanie pri podpore predaja zbraní“¹⁶. Podobne napríklad významný nemecký odborník na diplomáciu a bývalý diplomat J. Kleiner vo svojej práci *Diplomatic practice: between tradition and innovation* zdôrazňuje, že súčasťou práce vojenských diplomatov je dnes aj participácia na rokovaníach o nákupe a predaji zbraní.¹⁷ Názory odborníkov, že manažovanie obchodu so zbraňami je dnes súčasťou vojensko-diplomatickej agendy, potvrdzujú aj samotní vojenský diplomati. Napríklad v Prieskume, zrealizovanom autorom, sa šesť z ôsmich zúčastnených vojenských diplomatov vyjadrilo, že súčasťou ich diplomatickej činnosti je aj výkon aktivít, zameraných na podporu obchodu so zbraňami a vojenským materiálom.¹⁸

Teoretické zdôvodnenie či vysvetlenie, prečo by malo byť manažovanie obchodu so zbraňami chápané práve ako súčasť vojenskej diplomacie, a nie inej špecializovanej oblasti diplomacie štátu, však v odborných prameňoch spravidla absentuje. Takéto teoretické zdôvodnenie či vysvetlenie by sa pritom žiadalo o to viac, že manažovanie obchodu so zbraňami je činnosť, ktorá nemusí byť vždy „prirodzene“ a nezameniteľne asociovaná s presadzovaním vojensko-bezpečnostných záujmov a vojenskou diplomaciou. Dôvodom je hlavne skutočnosť, že pri obchode so zbraňami sú obvykle „v hre“ aj ekonomické záujmy, čo potom môže viesť k tendencii asociovať diplomatické aktivity, zamerané na manažovanie obchodu so zbraňami, primárne s ekonomickou (a nie vojenskou) diplomaciou.¹⁹

Ak vychádzame z toho, že vojenská diplomacia predstavuje „tematickú“ dimenziu či oblasť celkovej diplomacie štátu, ktorá sa zameriava primárne na realizáciu vojensko-

16 BERRIDGE, G. R. *Diplomacy: Theory and Practice*. 4th ed. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2010, s. 119.

17 KLEINER, J. *Diplomatic Practice: Between Tradition and Innovation*. Hackensack: World Scientific, 2010, s. 67.

18 Tento záver vychádza z odpovedí vojenských diplomatov na otázku, položenú v rámci Prieskumu, ktorá znela: Aké diplomatické aktivity vykonávate v rámci Vašej funkcie vojenského diplomata? Možnosti na výber boli: a) získavanie informácií o bezpečnostnej situácii a ozbrojených silách v prijímajúcom štáte, b) podpora komunikácie medzi ozbrojenými silami prijímajúceho a vysielajúceho štátu, c) organizovanie pracovných návštev oficiálnych predstaviteľov ozbrojených síl a ministerstva obrany vysielajúceho štátu v prijímajúcom štáte, d) podpora obchodu so zbraňami a vojenským materiálom, e) zúčastňovanie sa na ceremoniálnych podujatiach pri príležitosti výročí a štátnych sviatkov v prijímajúcom štáte, f) iné (prosím, uveďte). Z ponúkaných možností bolo možné vybrať ľubovoľný počet, pričom možnosť f) umožňovala uviesť akúkoľvek odpoveď, ktorá nebola medzi ponúkanými.

19 Presadzovanie ekonomických záujmov štátu v rámci procesu realizácie zahraničnej politiky (mierovými prostriedkami) je v teórii medzinárodných vzťahov definične späté s ekonomickou diplomaciou.

-bezpečnostných záujmov²⁰, odpoveď na otázku, či do tejto „tematickej“ dimenzie diplomacie možno zaradiť aj manažovanie obchodu so zbraňami si vyžaduje preskúmať, aké typy zahraničnopolitických záujmov sú touto činnosťou primárne sledované. Inými slovami, je potrebné zistiť, či sú pri manažovaní obchodu so zbraňami sledované primárne vojensko-bezpečnostné záujmy štátu, alebo iný druh jeho zahraničnopolitických záujmov. Za týmto účelom je potrebné zodpovedať otázku, aké sú možné dôvody alebo motívy angažovania sa štátu v obchode so zbraňami v rámci výkonu jeho diplomatickej činnosti.

Angažovanie sa štátu, resp. jeho diplomatov v obchode so zbraňami môže byť v praxi motivované v prvom rade ambíciou *zabezpečiť prostredníctvom dodávok vojenskej techniky potrebné vojenské kapacity*, a to buď vlastné, alebo niektorého cudzieho (napr. spojeneckého) štátu. V prvom prípade môže byť dôvodom angažovania sa štátu v obchode so zbraňami najčastejšie potreba zabezpečiť pre ozbrojené sily zo zahraničia vojenskú techniku, ktorá nie je dostupná na domácom trhu. V takýchto situáciách môže potom štát využiť sieť svojich diplomatov na to, aby v cudzích štátoch vyhľadali potenciálnych dodávateľov dopytovanej vojenskej techniky, a príp. vykonali aj ďalšie kroky, smerujúce k jej zaobstaraniu v požadovanej kvalite a za čo najvýhodnejších podmienok.. V druhom prípade môže byť angažovanie sa štátu v obchode so zbraňami motivované najmä potrebou strategického posilnenia vojenských kapacít spojeneckého, príp. iného cudzieho štátu. Dôvodom môže byť zvýšenie vlastnej bezpečnosti (štát sa môže napr. snažiť o posilnenie vlastnej obranyschopnosti posilnením kapacít spojeneckého štátu) alebo podpora iných záujmov v oblasti bezpečnostnej politiky (štát sa môže napr. usilovať o oslabenie vojenskej prevahy nepriateľského štátu v určitom regióne prostredníctvom dodávok vojenskej techniky tretím štátom, ktoré sú s týmto nepriateľským štátom v konflikte).²¹ V takýchto prípadoch môže štát prostredníctvom svojich diplomatov sprostredkovať cudziemu štátu ponuky na dodanie zbraní a/alebo iného vojenského vybavenia. Takéto aktivity bývajú v niektorých prípadoch realizované aj na systematickej báze, v rámci osobitných vládnych programov. Ako príklad možno v tejto súvislosti spomenúť program Foreign Military Sales vlády USA, v rámci ktorého je – v záujme posilnenia bezpečnosti USA – poskytovaná vybraným cudzím (najmä spojeneckým) štátom pomoc vo forme sprostredkovania zvýhodneného nákupu vojenskej techniky.²²

Ďalším dôvodom angažovania sa štátu resp. jeho diplomatov v obchode so zbraňami môže byť tiež potreba *posilnenia vojenskej spolupráce a rozvoja vojensko-politických vzťahov s cudzím štátom prostredníctvom dodávok vojenskej techniky*. Ak totiž štát A dodáva do nejakého cudzieho štátu B vojenskú techniku, spravidla je potrebné

²⁰ Ďalšími „tematickými“ dimenziami diplomacie štátu sú v tomto kontexte, okrem vojenskej diplomacie, napr. ekonomická diplomacia, predstavujúca tú časť diplomacie, ktorá sleduje primárne ekonomické záujmy štátu či kultúrna diplomacia, ktorá je zasa zložkou diplomacie zameriavajúcou sa na realizáciu zahraničnopolitických záujmov štátu v oblasti kultúrnej politiky.

²¹ Pozri napr.: STOHL, R., GRILLOT, S. *The International Arms Trade*. Oxford: Wiley, 2013.

²² V rámci programu Foreign Military Sales vláda USA poskytuje asistenciu vládam cudzích štátov pri zabezpečovaní dodávok vojenského vybavenia, ak prezident USA formálne usúdi, že takéto dodávky prispievajú k „posilneniu bezpečnosti USA“ (Pozri: DEFENSE SECURITY COOPERATION AGENCY. Foreign Military Sales (FMS). *The Official Home of the Defense Security Cooperation Agency*. [online]. [cit. 2016-11-20]. Dostupné na: <http://www.dsca.mil/programs/foreign-military-sales-fms>).

zabezpečiť aj výcvik jeho vojakov či zaškolenie servisného personálu, a na týchto činnostiach väčšinou aktívne participujú aj zložky ozbrojených síl štátu A, ktorým sa tak otvára možnosť spolupracovať s ozbrojenými silami štátu B. Zároveň ak dodávajúci štát A disponuje podobnou či rovnakou vojenskou technikou, akú dodal aj do cudzieho štátu B, vytvárajú sa predpoklady pre efektívnejšiu vzájomnú súčinnosť ozbrojených síl štátu A s ozbrojenými silami štátu B, čo môže byť impulzom k rozvoju rôznych foriem vzájomnej vojenskej spolupráce medzi oboma štátmi (napr. vo forme vytvárania spoločných bojových jednotiek, pri ktorých sa vyžaduje alebo je výhodou používanie rovnakej vojenskej techniky zúčastnenými stranami).

Angažovanie sa štátu resp. jeho diplomatov v obchode so zbraňami môže byť tak tiež motivované potrebou *posilnenia politických väzieb s cudzím štátom prostredníctvom dodávok vojenskej techniky*. Ak totiž štát A disponuje vojenskou technikou z cudzieho štátu B, z tohto štátu B bývajú spravidla dodávané aj náhradné diely či munícia, v dôsledku čoho sa stáva štát A, ktorý vojenskú techniku vlastní, určitým spôsobom závislý od štátu B, ktorý mu túto vojenskú techniku dodal. Táto závislosť potom v praxi často determinuje aj „správanie sa“ štátu A vo vzťahu k štátu B. Ak totiž štát A disponuje zbraňovým systémom alebo iným vojenským vybavením, ktorého funkčnosť závisí od dodávky náhradných dielov a/alebo munície zo štátu B, štát A, vedomý si svojej závislosti od štátu B, môže mať tendenciu prispôbovať svoje zahraničnopolitické kroky záujmom štátu B.²³ Je napríklad známe, že keď počas studenej vojny získali USA a Sovietsky zväz v niektorých štátoch postavenie „monopolného dodávateľa“ vojenskej techniky, túto svoju pozíciu sa v praxi často snažili využívať aj na to, aby ovplyvnili niektoré dôležité zahraničnopolitické rozhodnutia týchto štátov. A to dokonca až v takej miere, že viaceré z týchto „závislých“ štátov, v snahe vymaniť sa spod vplyvu USA resp. Sovietskeho zväzu, pristúpili k cieľenej diverzifikácii dodávateľov vojenskej techniky tak, aby títo nepochádzali len z jedného štátu.²⁴

Napokon, dôvodom angažovania sa štátu resp. jeho diplomatov v obchode so zbraňami môže byť tiež potreba *podporiť domáci zbrojársky priemysel prostredníctvom poskytnutia pomoci a asistencie pri exporte zbraní a vojenského materiálu do zahraničia*. Cieľom takejto podpory zo strany štátu môže byť pritom nielen zabezpečenie ziskov pre domáce zbrojárske firmy či zlepšenie platových pomerov zamestnancov v zbrojárskom priemysle, ale aj vytvorenie vhodných ekonomických podmienok pre výskum a vývoj v oblasti obranných technológií a zbraňových systémov,²⁵ ktoré môže následne daný štát využiť

²³ Tendencia štátu A (používateľa vojenskej techniky) prispôbovať svoje zahraničnopolitické konanie štátu B (dodávateľovi vojenskej techniky) môže byť obzvlášť výrazná v čase, keď je štát A v bezprostrednom vojenskom ohrození alebo vo vojne (s nejakým tretím štátom C), keďže v tomto čase majú pre štát A dodávky munície a náhradných dielov do vojenskej techniky mimoriadny význam (Pozri napr. MOTT, W. H. *United States Military Assistance: An Empirical Perspective*. Westport: Greenwood Press, 2002, s. 77).

²⁴ MOTT, W. H. *United States Military Assistance: An Empirical Perspective*. Westport: Greenwood Press, 2002, s. 78.

²⁵ Niektorí autori v tejto súvislosti poukazujú na to, že export zbraní umožňuje výrobcom získať dodatočné finančné prostriedky na ich ďalší vývoj, čo potom v konečnom dôsledku vedie k „zlacneniu“ zbraní a tým aj k zníženiu nákladov, ktoré musí štát na nákup zbraní vynaložiť. (Pozri napr.: ZHENGQUI, F., SIQUI, L. Research on the Motivation of Conventional Weapons Exporting - Empirical Analysis Based on Panel Model. In *Review of the Air Force Academy*, Vol. 25, 2014, No. 1, s. 21).

na posilnenie svojich vojenských kapacít. V záujme zabezpečenia tejto podpory môže štát v praxi napr. inštruovať svojich diplomatov, aby v zahraničí vyhľadávali potenciálnych odberateľov a možnosti odbytu zbrojárskej produkcie domácich výrobcov.

Ako vidno z vyššie uvedených príkladov, angažovanie sa štátu, resp. jeho diplomatov v manažovaní obchodu so zbraňami môže byť v praxi podnietené rozličnými dôvodmi či motívmi. V pozadí týchto dôvodov, resp. motívov pritom môžu stáť rôzne typy zahraničnopolitických záujmov štátu, ktoré sú prehľadne ilustrované v tabuľke č. 1.

Tabuľka č. 1: Typy zahraničnopolitických záujmov štátu

Dôvod angažovania sa štátu resp. jeho diplomatov v obchode so zbraňami	Typ primárne sledovaného zahraničnopolitického záujmu
zabezpečenie vlastných vojenských kapacít	vojensko-bezpečnostný záujem
zabezpečenie vojenských kapacít iného štátu	vojensko-bezpečnostný záujem
posilnenie vojenskej spolupráce s cudzím štátom	vojensko-bezpečnostný záujem
posilnenie politických väzieb s cudzím štátom	vojensko-bezpečnostný záujem politický záujem
podpora rozvoja domáceho zbrojárskeho priemyslu	ekonomický záujem vojensko-bezpečnostný záujem

Z vyššie uvedenej tabuľky je zrejmé, že angažovanie sa štátu v obchode so zbraňami je motivované v prevažnej miere snahou o presadenie vojensko-bezpečnostných záujmov. Na základe toho možno konštatovať, že manažovanie obchodu so zbraňami ako súčasť diplomatických aktivít štátu patrí predovšetkým do rámca vojenskej diplomacie. Práve vojenská diplomacia je totiž zložkou diplomacie, ktorá je charakterizovaná jej zameraním primárne na presadzovanie vojensko-bezpečnostných záujmov.

3. OBCHOD SO ZBRAŇAMI AKO SÚČASŤ AGENDY VOJENSKÝCH DIPLOMATOV

Ako sme uviedli už v predchádzajúcej časti, angažovanie sa v obchode so zbraňami a vojenským materiálom je dnes v zahraničných službách veľkej časti štátov všeobecne akceptovanou a etablovanou súčasťou aktivít diplomatov, a to konkrétne špecifickej kategórie tejto skupiny oficiálnych zástupcov štátu – vojenských diplomatov. V nasledujúcom texte sa pokúsime odpovedať na otázku, či je z hľadiska efektívnosti diplomacie optimálne zverovať diplomatické úlohy spojené s manažovaním obchodu so zbraňami práve vojenským diplomatom, resp. či by tieto diplomatické úlohy nemohli rovnako dobre, alebo dokonca lepšie, zabezpečovať iné kategórie diplomatických zástupcov. Na túto otázku sa pokúsime odpovedať prostredníctvom analýzy, v ktorej stručne zhodnotíme, ako môžu vybrané charakteristické črty vojenských diplomatov ovplyvňovať – či už *pozitívne*, alebo *negatívne* – ich spôsobilosť zabezpečovať výkon diplomatických aktivít v oblasti manažovania obchodu so zbraňami v porovnaní s inými kategóriami diplomatov.

Jednou z dôležitých charakteristických črt, ktorou sa vojenská diplomacia odlišuje od ostatných kategórií diplomatov, je ich špecializovaná *odborná kvalifikácia* v oblasti vojenstva, a nie v oblasti diplomacie, ako je to bežné v prípade prevažnej väčšiny ostatných kategórií diplomatov. Uvedené špecifikum vojenských diplomatov vychádza zo skutočnosti, že títo (vojenská diplomacia) nie sú kariérnymi diplomatmi, ale profesionálnymi vojakmi, a tomu spravidla zodpovedá nielen ich odborné vzdelanie (veľmi často ide o absolventov vojenských dôstojníckych škôl), ale aj profesijné skúsenosti (pochádzajúce spravidla z pôsobenia v ozbrojených silách). Špecializovaná odborná kvalifikácia v oblasti vojenstva môže byť pritom pre vojenských diplomatov *výhodou* – či dokonca priamo nevyhnutnosťou – pri plnení viacerých diplomatických úloh, ktoré musia diplomati v spojitosti s manažovaním obchodu so zbraňami v praxi zabezpečovať. Napríklad, ak štát potrebuje v zahraničí nakúpiť pre svoje ozbrojené sily nejaké zbrane či vojenskú techniku, jeho diplomati bývajú v praxi často poverení úlohou vyhľadať v štáte svojho pôsobenia potenciálnych dodávateľov dopytovanej vojenskej techniky a následne tiež vyhľadanú vojenskú techniku bližšie preskúmať a zhodnotiť z hľadiska splnenia či nesplnenia požadovaných technických parametrov, a príp. aj ďalších požiadaviek stanovených ozbrojenými silami (ako potenciálnym budúcim používateľom tejto vojenskej techniky). Je samozrejmé, že na splnenie takejto úlohy sú potrebné nielen poznatky o samotnej vojenskej technike, ale často napr. aj o taktike bojových operácií, v ktorých má byť daná technika nasadená, a niekedy aj ďalšie špecializované znalosti v oblasti vojenstva.

Na druhej strane, odborná kvalifikácia vojenských diplomatov v oblasti vojenstva, resp. ich absencia kvalifikácia v oblasti diplomacie, môže byť pri výkone diplomatických úloh spojených s manažovaním obchodu so zbraňami za určitých okolností aj *nevýhodou*. Špecializácia vojenských diplomatov na oblasť vojenstva totiž môže viesť k tomu, že sa títo diplomati až priveľmi sústreďujú na vojenské aspekty riešenej problematiky, v dôsledku čoho im potom môžu uniknúť niektoré iné dôležité súvislosti. V tomto smere majú oproti vojenským diplomatom istú výhodu diplomati-generalisti, ktorí sú vďaka kvalifikácii v oblasti diplomacie spravidla schopní vnímať riešenú problematiku viac komplexne a v širších súvislostiach. Spomínaný potenciálny „hendikep“ vojenských diplomatov, plynúci z ich úzkej špecializácie na vojenstvo, je však možné v praxi kompenzovať, a to uplatňovaním pravidla, podľa ktorého budú vojenská diplomacia svoje aktivity v oblasti manažovania obchodu so zbraňami pravidelne konzultovať a koordinovať s príslušným vedúcim diplomatického zastúpenia, a podľa potreby aj s ostatnými diplomatmi.

Ďalšou dôležitou charakteristickou črtou vojenských diplomatov, ktorá môže ovplyvňovať ich spôsobilosť manažovať obchod so zbraňami, je ich špecifická úzka väzba *na ministerstvo obrany a jemu podriadené zložky*, a nie na ministerstvo zahraničných vecí, ktoré je primárnym partnerom pre väčšinu ostatných diplomatov. Táto špecifická väzba vojenských diplomatov na rezort obrany je determinovaná najmä tým, že ich „materským“, vysielajúcim a zároveň aj riadiacim rezortným orgánom je zvyčajne ministerstvo obrany, príp. iná jemu podriadená inštitúcia, a nie ministerstvo zahraničných vecí. Tomu potom zodpovedá aj zameranie stykových aktivít vojenských diplomatov, ktoré sú v praxi orientované prevažne na „partnerské“ ministerstvo obrany prijímajúceho štátu a/alebo jemu podriadené inštitúcie (napr. ozbrojené sily). Väzbu vojenských diplomatov na rezort obrany umocňuje aj skutočnosť, že títo sú považovaní nielen za diplomatických zástupcov (vlády) ich vysielajúceho štátu, ale aj za oficiálnych predstaviteľov ozbrojených

síl ich vysielajúceho štátu vo vzťahu k „partnerským“ ozbrojeným silám prijímajúceho štátu.²⁶ Špecifická úzka väzba vojenských diplomatov na rezort obrany môže byť pritom veľkou výhodou pri zabezpečovaní niektorých diplomatických úloh, spojených s manažovaním obchodu so zbraňami, a to konkrétne napr. pri sprostredkovaní zbraňových kontraktov. Vďaka úzkym kontaktom s rezortom obrany majú totiž vojenská diplomati o. i. dobrý prehľad o aktuálnom stave vojenskej techniky partnerského štátu, a taktiež - čo je v tejto súvislosti ešte dôležitejšie - o prípadnej potrebe jej doplnenia, obmeny či modernizácie. Na základe toho potom vedia vyhodnotiť, o akú vojenskú techniku, príp. službu v oblasti jej opravy či modernizácie by mohol mať príslušný partnerský štát potenciálne záujem. Takúto informáciu môžu potom vojenská diplomati sprostredkovať potenciálnym dodávateľom v ich domovskom štáte, ktorí následne môžu pripraviť ponuku a osloviť s ňou – či už priamo, alebo opäť prostredníctvom vojenských diplomatov – ozbrojené sily partnerského štátu.

ZÁVER

Diplomatické aktivity, vykonávané v súvislosti s manažovaním obchodu so zbraňami a vojenským materiálom, patria z teoretického hľadiska primárne do rámca vojenskej diplomacie, pretože realizácia týchto aktivít je motivovaná primárne najmä bezpečnostnými záujmami štátu. Napriek tomu, v určitých prípadoch môžu tieto diplomatické aktivity primárne sledovať aj iný typ zahraničnopolitických záujmov štátu, a to najmä ekonomické záujmy, v dôsledku čoho ich potom možno niekedy vnímať aj ako súčasť ekonomickej diplomacie.

Na efektívny výkon diplomatických aktivít, súvisiacich s manažovaním obchodu so zbraňami a vojenským materiálom, majú pritom spomedzi všetkých kategórií diplomatov najlepšie predpoklady vojenská diplomati. Práve vojenská diplomati totiž – na rozdiel od ostatných diplomatov - disponujú špecializovanou odbornou kvalifikáciou v oblasti vojenstva, ktorá je dôležitá, či dokonca nevyhnutná, pre úspešné plnenie viacerých diplomatických úloh v súvislosti so zabezpečovaním zahraničných dodávok vojenskej techniky pre ozbrojené sily, a súčasne majú aj relatívne najlepší prístup k inštitúciám rezortu obrany, ktorý o. i. významne uľahčuje získavanie informácií potrebných pre uzatváranie kontraktov na export vojenskej techniky z vysielajúceho štátu.

²⁶ V tejto súvislosti napr. na oficiálnej stránke Veľvyslanectva SRN v Bratislave sa doslovne uvádza, že nemecký „prídeleneц obrany reprezentuje Bundeswehr (nemecké ozbrojené sily) vo vzťahu k slovenskému ministerstvu obrany a generálnemu štábu slovenských ozbrojených síl“ (Pozri: BOTSCHAFT DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND PRESSBURG. *Der Militärattachéstab*. [online]. [cit. 2016-11-26]. Dostupné na: http://www.pressburg.diplo.de/Vertretung/pressburg/de/02/Botschafter_und_Abteilungen/seite__militaerattach_hestab.html). Podobne napr. na stránke Veľvyslanectva Francúzska v Bratislave sa píše, že francúzsky prídeleneц obrany „zastupuje ministerstvo obrany“ a reprezentuje ho vo vzťahu k slovenským vojenským inštitúciám (Pozri: AMBASSADE DE FRANCE A BRATISLAVA. *Rôle et missions de l'Attaché de défense – France en Slovaquie*. [online]. [cit. 2016-11-26]. Dostupné na: <http://www.ambafrance-sk.org/Role-et-missions-de-l-Attache-de>)

Aby sa predišlo prípadným nežiaducim efektom, plynúcim z možnej príliš jednostrannej orientácie vojenských diplomatov na vojenské aspekty riešených úloh, je potrebné zabezpečiť, aby vojenská diplomacia pri manažovaní obchodu so zbraňami, ale rovnako aj pri výkone iných diplomatických úloh, efektívne spolupracovali a koordinovali svoju činnosť s príslušným vedúcim diplomatického zastúpenia, a podľa potreby tiež s ostatnými diplomatmi.

Autor: ***PhDr. Erik PAJTINKA, Ph.D.,** nar. 1981, je absolventom magisterského a rigorózneho štúdia v odbore medzinárodné vzťahy a diplomacia a má doktorát v odbore medzinárodné vzťahy. V súčasnosti pracuje ako odborný asistent na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a prednáša ako externý učiteľ na Fakulte sociálnych vied Univerzity Karlovej v Prahe (ČR). V minulosti pôsobil ako hosťujúci vedecký pracovník na Holandskom inštitúte medzinárodných vzťahov Clingendael v Haagu (Holandsko) a ako odborný asistent na Fakulte medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave. V rámci výskumnej činnosti sa špecializuje na otázky súčasnej teórie a praxe diplomacie, najmä na otázky bilaterálnej diplomacie a diplomacie Európskej únie.*

Jak citovat: PAJTINKA, Erik. Diplomatická podpora obchodu so zbraňami: Agenda vojenskej diplomacie a vojenských diplomatov? *Vojenské rozhledy*. 2017, 26 (1), 52-63. DOI: 10.3849/2336-2995.26.2017.01.052-063. ISSN 1210-3292 (print), 2336-2995 (on-line). Available at: www.vojenskerozhledy.cz